

Stjepan Zimmermann, *Znanje i vjera*,
priredio Ivan Macut (Zagreb: Kršćanska
sadašnjost, 2020), 693 pp.

Ova je knjiga glavnim svojim dijelom prvo izdanje opsežna Zimmermannova rukopisa *Znanost i vjera*, koji je napisan vjerojatno u razdoblju od 1946. do 1950. godine. Rukopis je za tisak priredio i uvodnom studijom popratio Ivan Macut. Uvodna je studija uglavnom usredotočena na opis sama rukopisa, informirajući ne samo o njegovu sadržaju nego i o stanju u kojem ga baštinitimo (s mnogim Zimmermannovim ispravcima, dopunama i naznakama i s mnogim stranicama koje je sam Zimmermann odlučio izostaviti). Ukratko je uz to, na samom početku uvodne studije, Macut izvijestio o životu i djelu Stjepana Zimmermanna i opisao situaciju u kojoj se našla Katolička crkva u poslijeratnoj Jugoslaviji od 1945. do 1953. godine.

Zimmermannova je rukopisna ostavština izrazito opsežna. Prvi je na nju upozorio Ante Kusić u nekrologu pod naslovom »Prof. Zimmermannu na spomen« (*Bogoslovska smotra*, god. 33, 1963, sv. 2, pp. 138–143). Među rukopisima koje popisuje Kusić nalazi se i *Znanost i vjera*. Na Zimmermannovu je rukopisnu ostavštinu upozorio i Ivan Čehok u članku »Filozofijska ostavština Stjepana Zimmermanna« (*Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, god. 19, 1993, sv. 1–2, br. 37–38, pp. 193–207). Rukopis *Znanost i vjera* u tom je članku opisan na pp. 202–205.

Zanimljivo je primijetiti da *Znanost i vjera*, premda opsežan rukopis (koji broji, prema Kusiću, približno 650 stranica, prema Čehoku, oko 570 stranica, a prema Macutu, 589 tipkanih stranica, izostavimo li 82 stranice od kojih je odustao sam Zimmermann), ipak nije najopsežniji rukopis iz Zimmermannove ostavštine – opsegom ga znatno premašuju rukopisi *Jaspersov egzistencijalizam* i *Temelji religije*. To jasno svjedoči o Zimmermannovoj intenzivnoj znanstvenoj aktivnosti i nakon umirovljenja u listopadu 1946. Taj intenzitet ne bi nas trebao čuditi, imamo li na pameti činjenicu da je Zimmermann i do umirovljenja bio opsegom objavljenih svojih radova možda i najplodniji naš filozof tog razdoblja (usp. tome u prilog dosad najopsežniji popis objavljenih Zimmermannovih radova u: Ivan Tadić, *Filozofska misao Stjepana Zimmermanna. Izabrani vidovi s bibliografijom* (Split: Crkva u svijetu, 2011), pp. 149–199).

Zimmermannov je cilj u ovom rukopisu zapravo identičan nastojanjima svega njegova filozofskog opusa: znanstveno opravdati vjeru u Boga, dušu i dobro. Pritom u dobru Zimmermann nalazi smisao života, moralni i religijski. Dušu

pak drži besmrtnom, i to onu duhovnu, nasuprot animalnoj i vegetativnoj duši, koje umiru sa smrću tijela. Boga drži, dakako, nadnaravnim i nadiskustvenim. No, cilj mu nije tek izložiti i pomno razraditi te svoje stavove i uvjerenja, nego opravdati ih, i to znanstveno, tj. dokazati da Bog postoji, da je duša besmrtna i da život ima smisla (dapače, da se taj smisao temelji upravo u vjeri u Boga kao u savršeno dobro).

Zimmermann pritom, još od prvih svojih radova, pa tako i u ovom rukopisu, jasno razlikuje između noetike i psihologije. Psihologija istražuje dušu, pojedine njene sposobnosti – recimo, onu intelektualnu (sadržanu u poimanju, suđenju i zaključivanju) – dok noetika istražuje spoznajnu vrijednost (opravdanost) pojedinih naših pojmova, sudova i zaključaka. Zimmermannova je zadaća, dakle, u samoj svojoj osnovi izrazito noetička (a ne psihologijska): istražiti naime mogućnost *opravdanja* vjere u Boga, dušu i dobro (a ne samu tu vjeru, njene psihičke izvore, psihičku uvjetovanost, psihičke učinke itd.). Zato on i drži osnovnim dijelom ovog rukopisa onaj drugi, noetički njegov dio. (Usp. p. 80.)

Glavna je Zimmermannova ideja pritom sljedeća: u okviru noetike dokazati mogućnost metafizike kao znanosti (o nadnaravnom i nadiskustvenom), pa potom na metafizici (kao znanosti) utemeljiti (tj. znanstveno opravdati) vjeru u Boga, dušu i dobro. Znanstveno opravdanje te vjere nije, dakle, po svome karakteru prirodoznanstveno, nego filozofsko njeno opravdanje (noetičko i metafizičko). Prirodoznanstveno opravdanje vjere Zimmermann drži nemogućim. (Usp. pp. 117–118.)

U svojim noetičkim razmatranjima, unutar ovog rukopisa, Zimmermann najprije suprotstavlja objektivizam subjektivizmu, pa potom i realizam idealizmu, dokazujući dakle, prvo, da se znanje temelji na svome objektu, a ne na spoznajnom subjektu i, drugo, da su predmet znanja ne samo idealni nego i realni objekti, tj. sama stvarnost, bilo usvjesna, bilo ona izvan svijesti, bilo ona empirijska (o kojoj možemo imati iskustvo, unutrašnje ili vanjsko), bilo ona nadiskustvena (o kojoj iskustva ne možemo imati, ni unutrašnjeg ni vanjskog). To je, dakle, put kojim Zimmermann (u ovom rukopisu) hoće dokazati samu mogućnost znanja o onom nadiskustvenom i u tom smislu potvrditi objektivnu vrijednost metafizičkoga znanja, put koji polazi od noetičkog objektivizma, da bi preko realizma s obzirom na usvjesnu, pa potom i izvanjsku stvarnost, došao u konačnici do noetičkog opravdanja metafizičkog realizma (onog dakle realizma koji se odnosi na nadnaravnu i nadiskustvenu stvarnost). Svrha je Zimmermannovih noetičkih razmatranja, kako u ovom rukopisu, tako i u drugim Zimmermannovim djelima, dokazati (noetički opravdati) samu mogućnost metafizike kao znanosti o nadnaravnoj i nadiskustvenoj stvarnosti, nasuprot nazorima koje zagovaraju posebno pozitivisti i agnosticisti. Vrijedi pritom pri-

mijetiti da, u odnosu na druga Zimmermannova noetička razmatranja i djela, u ovom rukopisu izostaje zasebno i sustavno razmatranje problema skepticizma (kojeg Zimmermann inače drži preliminarnim noetičkim problemom, koje treba riješiti prije nego što prijedemo na istraživanje dvaju glavnih noetičkih problema: problema objektivizma, nasuprot subjektivizmu, i problema realizma, nasuprot idealizmu).

U okviru metafizike pak, Zimmermann u prvom redu suprotstavlja dualizam monizmu, i to najprije tako da, nasuprot materijalizmu, dokazuje opstojnost besmrtno duše, pa potom i tako da, nasuprot naturalizmu, dokazuje opstojnost Božju. Dvije su dakle glavne teme na koje je usredotočena Zimmermannova metafizika: duša i Bog. Što se duše tiče, Zimmermann najprije razmatra njen postanak, pobijajući teoriju evolucije (u mehanicističkoj njenoj inačici, nasuprot onoj teleološkoj), oslanjajući se pritom posebno na tradicionalnu peripatetičko-skolastičku razliku između vegetativne, animalne i duhovne duše, da bi se potom usredotočio na dokaze u prilog besmrtnosti (duhovne) duše. Što se pak tiče teološkog dijela metafizike, Zimmermann izlaže pet tradicionalnih skolastičkih dokaza za opstojnost Božju: prvo, dokaz iz promjenjivosti svega u svijetu, drugo, dokaz iz ovisnosti svega u svijetu, treće, dokaz iz kontingentnosti svega u svijetu, četvrto, dokaz iz ograničene savršenosti bića u svijetu i, peto, dokaz iz reda koji vlada u svijetu. Tim dokazima Zimmermann zaokružuje svoje izlaganje metafizike u ovom rukopisu.

Bitno je međutim istaknuti da Zimmermann ne drži noetiku i metafiziku isključivo teoretski relevantnim filozofskim disciplinama, nego im naprotiv pridijeva i etičku relevantnost, držeći naime da se etika, i kultura u cjelini, temelje itekako na noetici i metafizici. Konkretno, kulturu novoga vijeka Zimmermann drži izrazito relativističkom, vežući uz nju intelektualnu anarhiju, pri čemu korijene tom relativizmu i toj anarhiji nalazi u modernom (noetičkom) subjektivizmu, idealizmu i agnosticizmu, odnosno u modernom (metafizičkom) materijalizmu, naturalizmu i ateizmu. U tom shvaćanju, krije se osnovni motiv u pozadini Zimmermannovih noetičkih i metafizičkih razmatranja: ne nalazeći smisla ni u relativizmu, ni u anarhiji, Zimmermann se okomljuje na ono što drži samim njihovim temeljem, tj. u noetici na subjektivizam, idealizam i agnosticizam, u metafizici pak na materijalizam, naturalizam i ateizam.

Drugim riječima, za Zimmermanna noetika i metafizika nisu samo teoretske discipline nego imaju i jasnu društvenu ulogu: opravdanjem objektivizma, realizma i dualizma (kako onog psihologijskog, tako i onog teologijskog) omogućiti izlazak iz moderne kulture (tj. iz anarhije, relativizma, u kojem je sve opravdano, kako u spoznajnom, tako i u moralnom pogledu, jednostavno zato što nikakva objektivna kriterija nema, ni u teoriji, ni u praksi). Takvo shvaća-

nje noetike i metafizike posebno je izraženo u objavljenim Zimmermannovim djelima od tridesetih godina prošloga stoljeća nadalje, tako da u tom pogledu rukopis *Znanost i vjera* zapravo ne donosi nešto bitno novo.

Zaključno, možemo primijetiti da rukopis *Znanost i vjera* nudi uvid u cjelinu Zimmermannove filozofske misli, od one noetičke, vezane primarno uz spoznajni problem, preko one metafizičke, koja se tiče u prvom redu duše i Boga, do one etičko-religijske, koja se odnosi na problem smisla života i svega postojanja. Utoliko će i ovo, prvo izdanje *Znanosti i vjere* biti zacijelo od znatne koristi pri daljnjim istraživanjima Zimmermannova djela.

Dario Škarica